

EDİTÖRE MEKTUP

Elektronik:ISSN: 1308-0679, Baskı ISSN: 1307-9972

<http://www.dicle.edu.tr/fakulte/veteriner/dergi.htm>**Yatıp Ayağa Kalkmayan İneklerde Hastalık Tanısı ve Tedavi Seçenekleri****Ömer DEMET***

*Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Farmakoloji ve Toksikoloji Anabilim Dalı, Diyarbakır

Giriş

Yatıp ayağa kalkamayan bir ineğin tedavisine geçmeden önce, detaylı bir anamnez ve muayene tekniklerinin uygulanması gereklidir. Veteriner hekimlerin ilk düşüncesi olan; yatan hastaya kalsiyum uygulaması yolu, kesin tanı konulmadan önce başvurulmaması gereken bir durumdur. Genellikle doğumdan sonraki yatıp kalkmama olgusu, akla ilk hipokalsemiyi getirdiğinden, hemen kalsiyum uygulaması yoluna gidilmektedir. Hipokalsemi, yani süt hummasında hayvanın yatış pozisyonu çoğu zaman, klasik bilgilerimiz doğrultusundadır. İyi bir anamnez alındığında, hayvanın ne zaman ve nasıl yattığının bilinmesi hekime tanıda önemli katkı sağlar.

Hayvanın yatış zamanı

Hayvanın yatış zamanının bilinmesi, tanıya yardımcı olacak önemli bir kriterdir. İnekler genellikle doğumdan sonra yatarlar. Kimi zaman da, başka dönemlerde de ineklerin yatıp kalkmak istemedikleri olgular görülür.

Doğumdan hemen sonra veya birkaç gün içerisinde yatan ineklerdeki sorun, genellikle doğumla ilgili olduğunu düşünmek olasıdır. Tanıya yaklaşımda ilkönce doğal olarak akla hipokalsemi gelecektir. Önce hipokalsemi yönünden muayene yapılır. Yatan hayvanlar hipokalsemik durumlarda, bazen tipik hipokalsemi belirtilerini

gösterdiklerinden çoğu Veteriner hekimler tedaviye doğrudan başlarlar; bu doğru da bir yaklaşımdır. Ancak, yatan hayvanlar yatış şekilleri ve görünüşleri ile bir hastalığa özgü tipik belirtileri her zaman göstermezler. Böyle durumda, yatan hayvanda hipokalseminin dışında başka sendromların olabileceği düşünülerek, hemen kalsiyum uygulamasına geçilmemelidir. Çünkü hiperkalseminin yatan hayvanlardaki kalp fiplirilasyonu etkisi % 10 daha fazladır. Böyle bir durumda yatan hayvanın kalkma olasılığı giderek azalır.

Yatan hayvanın muayenesi ve kullanılacak ilaçlar

Tipik **hipokalsemik** tablo gösteren hayvanlarda, özellikle ileri derecede ise hemen kalsiyum tedavisine başlanılmalıdır. Ayrıntılı muayene daha sonraya bırakılabilir. Hipokalsemi, genellikle ilk iki gün içerisinde oluşur. Anamnezde, hayvanın yemini az yediği, ağzında tuttuğu, ayakta durmakta zorlandığı, yatmışsa başlangıçta kalkmaya çalıştığı veya çabaladığı gibi bulgular elde edilebilir. Hipokalsemide, yatan hayvanda durgunluk ve sessizlik vardır. Vücut ısısı düşmüş; kulaklar, burundan çıkan nefes, bacaklar başta olmak üzere tüm vücut soğumuştur. Arka bacağın iç yüzü ile meme lobu arası henüz sıcaklığını koruyor olabilir. Hayvanda, genellikle sağ tarafa doğru bir opistotonus durumu gözlenir. İleri aşamalarda hayvan başını uzatmış sererespe yerde yatar pozisyonunu alır.

Defekasyon ve ürinasyon durmuştur. Kalp vuruşları zayıflamış, stetoskopla dinlendiğinde kalbin durma noktasına geldiği anlaşılır.

Bu durumdaki hastalar, kalsiyum tedavisine oldukça hızlı cevap verirler. Vücutlarında, başka bir lezyon ve hastalık tablosu yoksa kısa sürede veya 24 saat içerisinde ayağa kalkarlar. Yemini yerler, suyunu içerler. Çevreye hemen uyum sağlarlar. Hipokalsemi olup yatan hayvanlarda da bazen kalkma güçlüğü veya kalkamama görülebilir. Böyle durumda ön ve arka ekstremite sinir paralizleri yönünden muayene edilmelidir. Varsa paraliz, hayvanın altına biraz daha altlık konularak vitamin B1, ağrı kesiciler ve deksametazon uygulamaları yapılır. Bu türden paralizler(N.ischadicus'un kolları) genellikle tek bir ayakta ve hayvanın yattığı tarafta şekillenir. Hayvan kalksa bile bir ayakta topallık oluşabilir. Tedavi ile 3-7 gün arasında hayvan düzelir.

Efemeral fever da denen üç gün hastalığının ileri aşamalarında da hipokalsemide görülen son aşamadaki yatış pozisyonu görülebilir. Ancak bu hastalık apayrı bir kategoride değerlendirilir. Üç gün hastalığı; her zaman görülmez, bir salgındır, sineklerle bulaşır, seneler içerisinde bir yılın ılık ve yağışlı bir mevsiminde ortaya çıkar. Bu hastalığın başlangıç kısmı, hipokalsemiden kolayca ayrılır. Vücut sıcaklığı yüksektir ve hayvanlar içine kapanık bir görüntü sergilerler. Sadece kalsiyum tedavisi ile sonuç alınmaz.

Diğer nedenlere bağlı yatış şekilleri, bu iki hastalıktan farklıdır. Hayvanın başı normal duruşunda, vücut ısısı normal değerinde, hatta bir derece artmış, az da olsa yeme-içme varsa, bacak duruşları normal zamanlardakine yakınsa, birkaç gün içerisinde kalkma olasılığı yüksektir. Ancak böyle hayvanlara Dİ yüksek dozlarda ve hızlı infüzyon şeklinde kalsiyum uygulaması yapılırsa, özellikle de bu uygulama tekrarlanırsa, kalkma olasılığı büyük oranda azalır. Böyle durumda, tüm yatan hayvanlarda yapıldığı gibi hayvanın yattığı yerin, kayganlığının giderilerek kuru ot balyaları ile bolca altlık hazırlanarak dekübitis yaralanmalarından, sinir ve kas travmalarından hayvanı korumaktır. Bu şekilde yatan hayvanlarda genellikle, doğum sırasında yavrunun doğum kanalından çıkarken, kanaldan geçen sinirlere ciddi derecede olmayan baskılar yaptığı varsayılmaktadır. İki gün süreyle

uygulanacak vitamin B 1 ve ağrı kesiciler prognozu olumlu etkiler.

Yine hayvanın baş duruşu normal, vücut ısısı normal düzeye yakın, ancak arka bacaklarda normal zamandaki gibi yatış pozisyonu değil de, farklı tutuş şekilleri varsa ve dış bakıda hayvan rahat görünmüyorsa **arka bacak sinirlerindeki zedelenmenin** derecesi ciddi olabilir. Bu durumda, hayvan kalkmaya zorlandığında, genellikle bağırır. Hatta doğum kanalında kemik çatlaması veya kırık olabilir. Özellikle düvelerde sympisis pelvis ayrılması görülebilir. Kırık yoksa obturatorius paralizisi veya adductor kaslarda yırtılma olasılığı yüksektir. Özellikle birkaç gün geçtiği halde kalkamayan hayvanlarda paraliz çift taraflıdır. Çift taraflı **paralizlerde, hayvan** kurbağa yatış pozisyonunu alır. Böyle durumda, prognoz kötüdür, zaman geçirmeden hayvan kesime gönderilebilir. Tek taraflı paralizde, hayvan birkaç gün içinde ayağa kalkabilir. Tedavide, vitamin B1, ağrı kesiciler ve deksametazon uygulamaları yapılır. Tekrarlanan deksametazon uygulamalarının vücuttan kalsiyum atılımını hızlandıracağını göz önünde bulundurmak gerekir.

Diğer bir olgu da, hayvanın bolca taze çayır veya bahçe otu tüketmesi sonucu oluşan **çayır tetanisidir**. Diğer bir ifade ile Hipomagnezemidir. Hipomagnezemi, hayvanlarda kaslarda titreme, ve çirpinma ile seyrederek. Süt emen buzağılarda da görülür. Hayvan ayakta duramaz. Genellikle, içeriğinde magnezyum düzeyi yüksek olan kalsiyum serumu Dİ uygulandığında kısa sürede olumlu cevap alınır. Çayır tetanisinin, daha ağır seyreden şekli olan ahır tetanisinde ilave olarak % 20'lik magnezyum sülfat çözeltisinden 200 ml deri altı vermek gerekebilir. Ahır tetanisinde tedaviye cevap her zaman olumlu olmayabilir.

Hayvanlar, bazen doğumdan birkaç gün veya yılın herhangi bir gününde de **yatıp kalkmama durumuna** düşerler. Bu gibi vakalarda, yukarıda anlatılan tanı yöntemlerinin hepsi uygulanır. Bunların dışında hayvanlar travma, ketosiz, karaciğer yağlanması, asidoz, raşitizm, laminitis ve **osteoporoz** yönünden muayene edilmelidir. Osteoporozlu inekte kemiklerde ağrı vardır. Özellikle nakil sonrası belirtiler daha belirgindir. Yattığı yerden yardım ile kalkabilir, yer-içer; ancak, yorgunluk hissi onu uzun

süre ayakta tutamaz, yine yatar.

Yatıp kalkamama (yatalak) durumunda, Veteriner hekimler hayvanın etinin değerlendirilebilmesi yönünü gözardı etmemelidirler. Bu değerlendirmeyi yaparken atılacak adımlarda, belirtilen şu hususların dikkate alınmasında yarar vardır:

a- Yatan hayvanın kalkma olasılığı: Sağaltımla hayvanın kalkma olasılığı az da olsa düşünülse de, hayvanın yattığı yer koşulları önemlidir. Yatılan yerin her zaman bol altlıklı ve kaygan olmaması, bakıcısı tarafından sağlanabiliyor mu (?) sorusunun cevabı Veteriner hekimin hayvanın sağaltıma devam veya kesime gönderme kararında etkili olmalıdır.

b- İlaç kalıntı sorunu: Kalıntı sorunu, hayvancılık sektöründe ihmal edilemez bir konuma gelmiştir. Üreticiler veya hayvan sahipleri konunun yabancısı değildirler. Herhangi bir ilaç uygulamasından sonra Veteriner hekime, uygulanan ilacın süte ve ete geçip geçmediğini sorar duruma gelmişlerdir. Bu soru karşısında Veteriner hekim net cevaplar vermelidir. Yatan bir hayvanın kesime gitme olasılığı daima mevcut olduğundan, ilaç uygulamalarının bu olasılık düşünülerek yapılması önemlidir.

Kaynaklar

1. Alaçam E. (1997). Evcil Hayvanlarda Doğum ve İnfertilite. Medisan Yayınları, Ankara
2. Ünsal B. (1998). Doğum felçli ineklerde serum kalsiyum retinol ve β -karotin düzeyleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Veteriner Fakültesi.
3. Oetzel GR. (1988). Parturient paresis and hypocalcemia in ruminant livestock. Vet Clin North Am Food Anim Pract. 4(2),351-64
4. Horst RL, Goff JP and Reinhardt TA. (1994). Calcium and vitamin D metabolism in the dairy cow. J Dairy Sci.77(7),1936-51
5. Rice DN, Grant R. (1991). Calcium/Phosphorus Metabolism/Diseases/ Complications. Animal Diseases A-24, Cattle

İletişim Adresi

Doç. Dr. Ömer DEMET

Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Farmakoloji ve

Toksikoloji Anabilim Dalı, Diyarbakır

e-mail: omer-demet33@hotmail.com